

Material cartogràfic: els atles

Sessió “Societat, Territori i Medi Ambient a Catalunya”: Grau de Geografia

Atles: Característiques

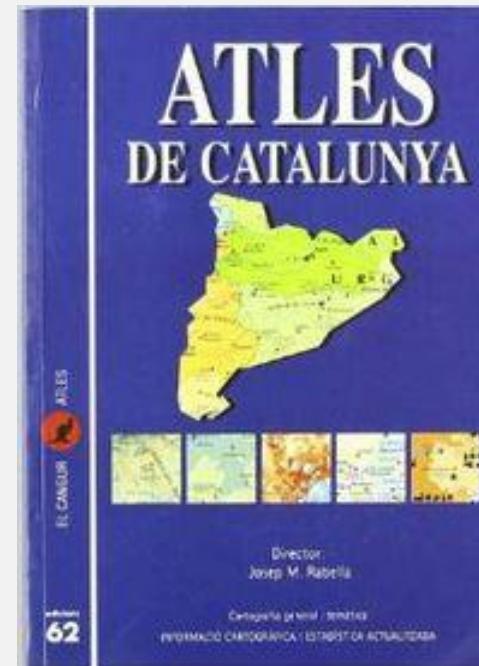
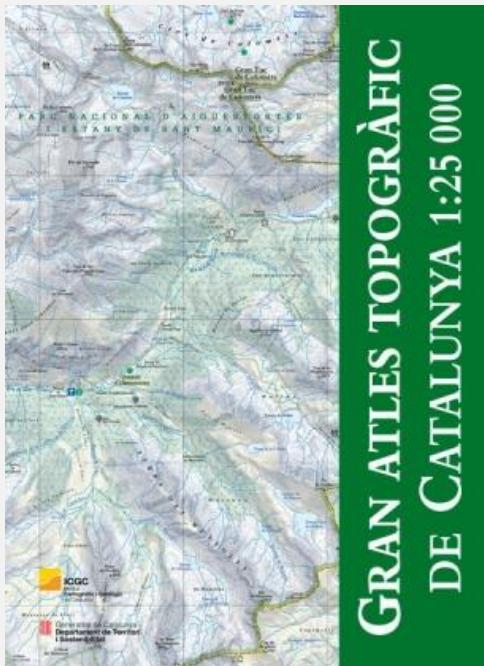
Els atles són un del tipus de format cartogràfic que podem trobar més habitualment.

Les seves característiques bàsiques són:

- pel que fa al **format**, es presenta com un **llibre** o similar (fascicles, carpetes)
- pel que fa al **contingut**, poden ser **generals** o **temàtics**. La majoria de cartografia temàtica la trobarem en atles.

Atles: Atles generals

Els atles generals recullen informacions de tot tipus sobre una àrea geogràfica determinada. Acostumen a ser informacions generals o simplement el relleu de l'àmbit escollit.

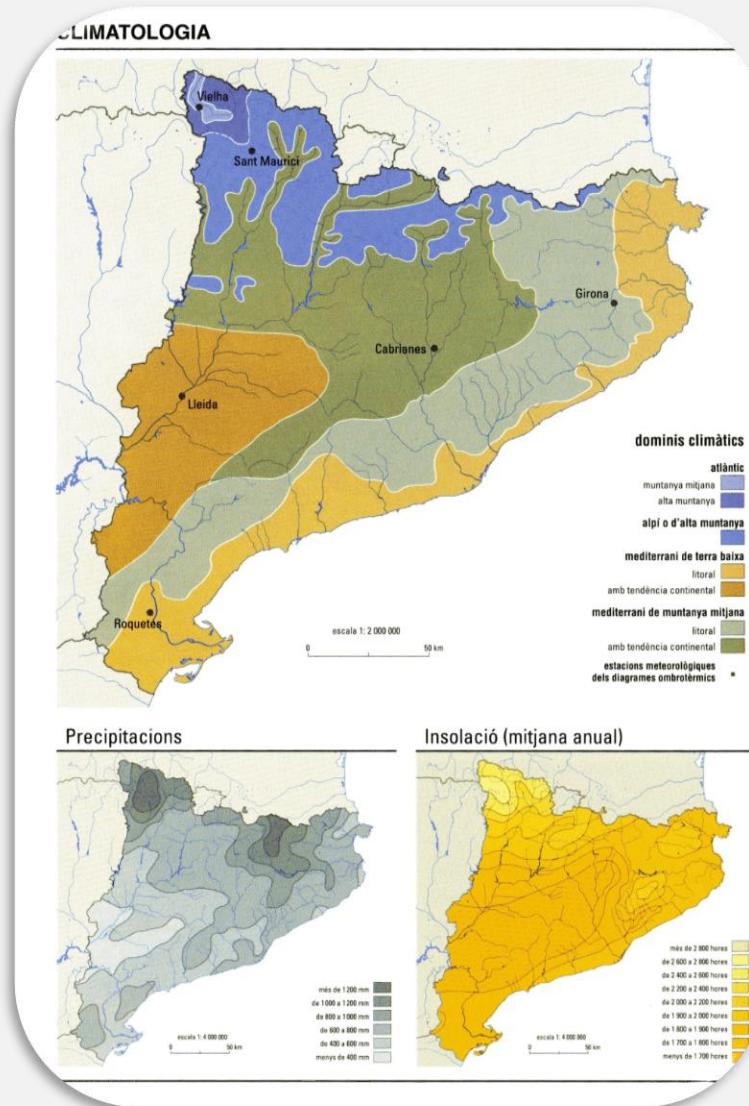
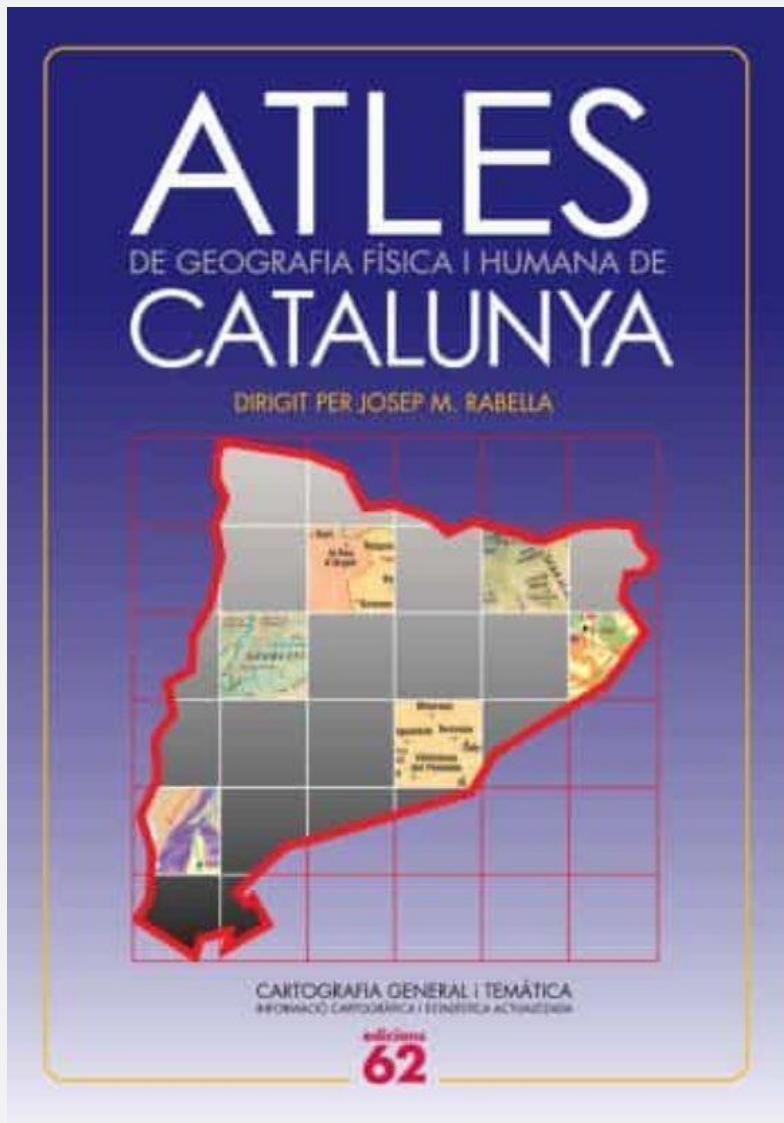

Atles: Atles generals

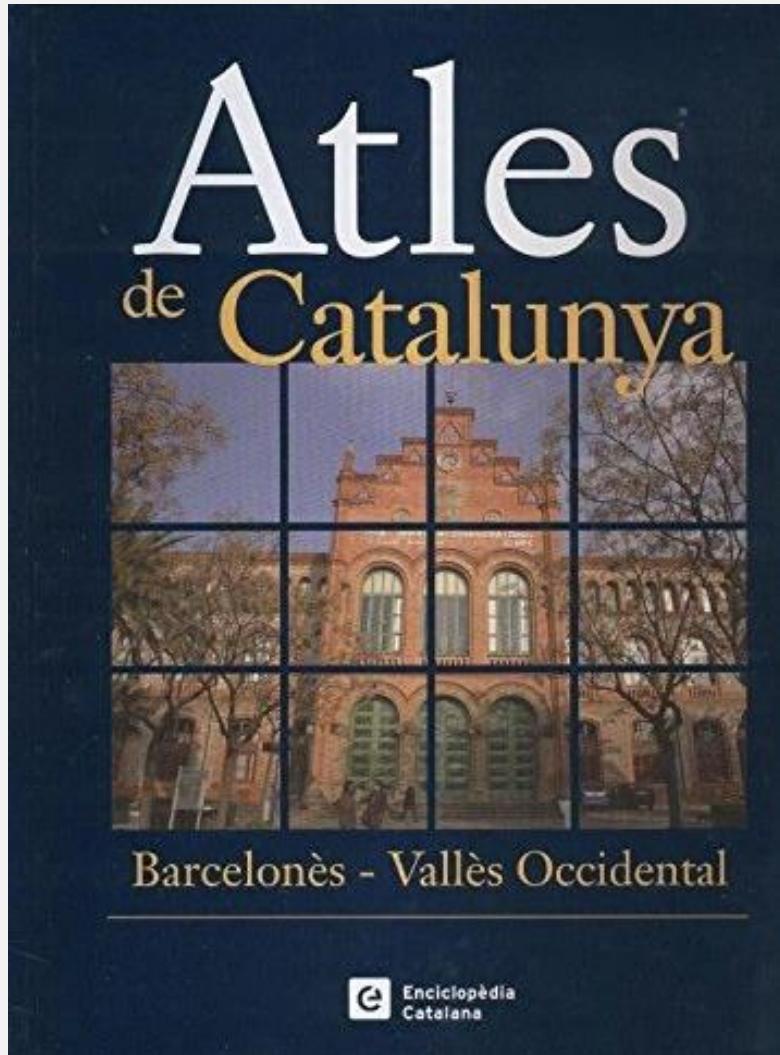
- Els atles generals es basen en una combinació de text, mapes i altres elements gràfics i estadístics.
- La distribució de les **diferents temàtiques** es dona en l'àmbit geogràfic establert a l'atles (només en ocasions concretes s'amplia o es redueix l'escala)
- Els temes són tractats **d'una manera general**, amb un grau de detall no gaire elevat.

Podeu constatar aquestes característiques en els exemples següents.

Atles: Atles generals - Exemples

Atles: Atles generals - Exemples

VALLÈS OCCIDENTAL

Instal·lacions del Centre d'Alt Rendiment de Sant Cugat del Vallès

FOTOGRAFIA CAT-MONTSERRAT CATALÀN

Pla de Sant Cugat del Vallès

INFORMACIÓ DEL DOSSA

(Pàgines següents) Vista aèria de Sant Cugat del Vallès

INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA

Sant Cugat del Vallès

EDIFICI D'INTERES MERCAT AMBIANT ZONA VERDA O ENJARDINADA VIES PRINCIPALS COSSOS DE SEGURETAT MONUMENT

gi (a Can Fatjó dels Aurons), Can Canyameres, el Turó Can Matas i Can Sant Joan.

La comarca té una densitat de població com a zona residencial d'alt nivell i al fet del creixement continu de la població han donat com a resultat que moltes de persones nouvingudes tinguin un considerable poder adquisitiu. La conseqüència ha estat la creació de molts llocs de treball en el sector terciari, tant en comerços com en empreses de serveis.

El sector dels serveis és l'activitat econòmica dominant amb més del 70% de població ocupada del terme. El comerç concentra el mercat setmanal el dimecres i el dijous. També hom disposa de mercat municipal a Torre Blanca. A més, hi ha la Fira de Reis, del 2 al 5 de gener, que mostra objectes tipus d'artesanía, i la Fira de Sant Ponç, l'11 de maig, que ofereix més herbes i productes alimentaris d'elaboració artesanal. Des del 1997 se celebra la Biennal Mostra de Comerç, el mes d'octubre, on botiguers i comerciants posen les parades al carrer.

Per a la prestació dels serveis sanitaris, el terme disposa d'un centre d'assistència primària (CAP) i d'Hospital General de Catalunya, que s'inaugura l'any 1983. Quant a l'ensenyament, l'oferta bàsica es completa amb la possibilitat de cursar estudis de batxillerat i cicles formatius. La població també disposa de centres d'ensenyament especialitzat, entre els quals destaca l'Escola d'Hostaleria del Vallès i el Centre Sant Francesc d'Hostaleria del Vallès i el Centre Sant Francesc de Barja, que acull una secció de l'Institut de Teologia Fonamental de Barcelona. L'ensenyament superior es representat per la Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès, l'Escola Universitària d'Informàtica i la d'Infermeria i Fisioteràpia, a més de la Facultat de Ciències de la Salut.

Otros als equipaments esportius cal esmentar el Club de Golf Sant Cugat, situat al SW del cap municipal, i diversos clubs i terrenys de joc. Hom també disposa del Centre d'Alt Rendiment Esportiu.

LA CIUTAT DE SANT CUGAT DEL VALLÈS Morfologia urbana

La ciutat de Sant Cugat del Vallès (50 584 h el 2005) és situada a 124 m d'altitud, a ponent del monestir, davant la façana principal. Un ampli espai, la plaça d'Octavia, la separa del clos monàstic; en sortien dos camins, el de Terrassa i el de Vallgornera, que constitueixen els eixos de la població. El primer endevindrà Carrer Major, al capdavant del que s'edificà l'església de Sant Pere d'Octavia, que serà el nucli original de la població fins a l'exclusió

tració del 1836. Després, la parroquialitat passà a l'església del monestir i la primera fou abandonada. El camí de Vallgornera serà el carrer de Baix. Fin al segle XVI, després de les guerres dels remesos, el nucli urbà no sofrí un engrandiment; aleshores s'allargà més enllà el carrer de Dalt i també el de Sabadell, qui s'anomenarà carrer d'en Xandri. Una altra fase d'estabilitat dura gairebé dos-cents anys, al final dels quals comença un fenomen de creixement densificació en què s'ocuparen els espais que eren horitzontals. En els següents segles es produeixen els urbanitzacions d'illes petites i allargassades que arriben fins a la riera. Aquesta barrera natural i els forts pendisos que limiten el nucli inicial obliguen que l'expansió segueixi el camí de Vallgornera, ara desplaçat amb el de Martorell i el de Cardonyola a llevant. Ja en ple segle XIX s'ultrapassa el torrent de la Bomba i comença a urbanitzar-se la plana entorn de la plaça de Barcelona, que al segle XX desplaçarà el centre històric.

L'obertura de la carretera de Gràcia a Manresa per l'Arrabassada propicià la comunicació amb Barcelona, que abans es feia per la vall de Gausac, pel vell camí de Gràcia a Sant Cugat, que passava per Sant Medir; aquesta relació es veu in-

crementada amb la inauguració del Ferrocarril de Catalunya, el 1917, cosa que afavorí la creació d'un exemple residencial d'estiuig més enllà de la riera de Sant Cugat en direcció al Tibidabo. Hi ha altres barris, com el del Sant Crist, a Llaures, al sud de l'Arrabassada, el de Sant Domingo a ponent, al nord el de Sant Francesc. Amb la creació d'un camp de golf (1919), Sant Cugat esdevingué un centre de moda i la seva proximitat a Barcelona facilità l'aparició de noves àrees d'urbanització més enllà del nucli urbà. Vers el 1965 la població es va multiplicar per la densificació, parcialment paral·lela a la creació d'algunes noves indústries. S'enderrocaren les cases velles del nucli antic i les grans torres d'estiuig bastides al començament del segle XX, i en deus anys, la imatge de Sant Cugat canvià radicalment: a la fi de la dècada del 1970 els boscos de plisos havien transformat el caràcter rural en urbà.

Modernament Sant Cugat es configura pel possible en si, a l'entorn del monestir, i els nous barris d'habitacles unifamiliars, al seu voltant, fins a Llaures i el límit amb Rubí.

Pocs són els testimonis antics que resten d'aquest procés evolutiu. Trobem encara algunes cases del segle XVI als carrers de Dalt i d'en Xandri,

Atles: Atles temàtics

El segon gran tipus d'atles en funció del seu contingut són els atles temàtics.

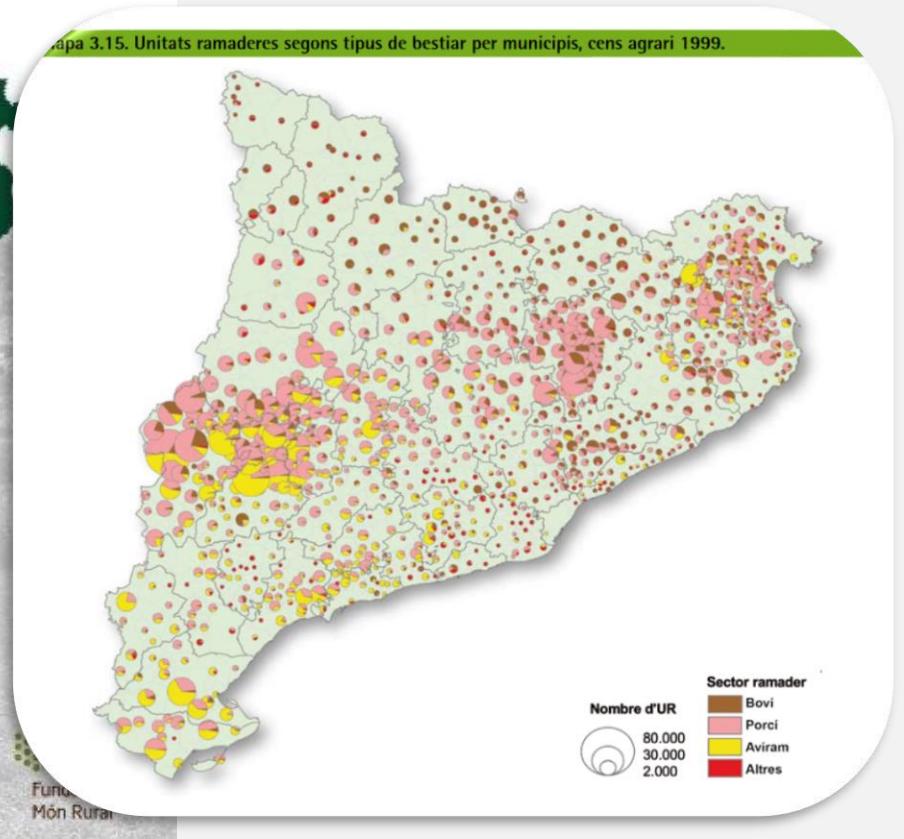
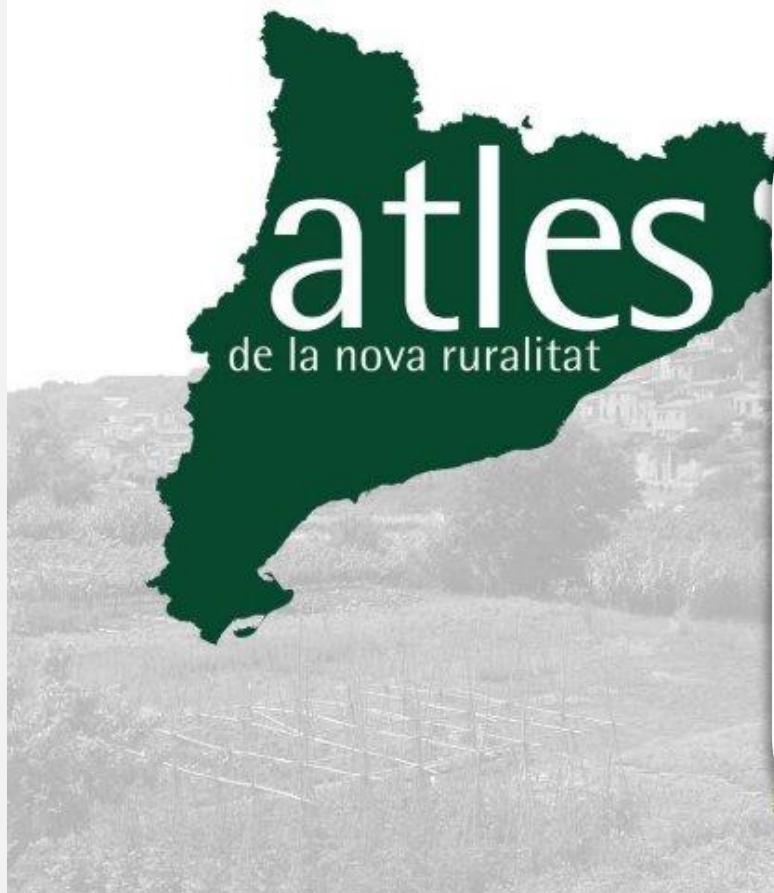
De la mateixa manera que els atles generals, els atles temàtics delimiten el seu àmbit geogràfic i utilitzen diverses formes de representació de la informació.

La diferència principal respecte els atles generals és la **concreció en una sola matèria** o matèries afins i el seu desenvolupament d'una forma **més detallada**.

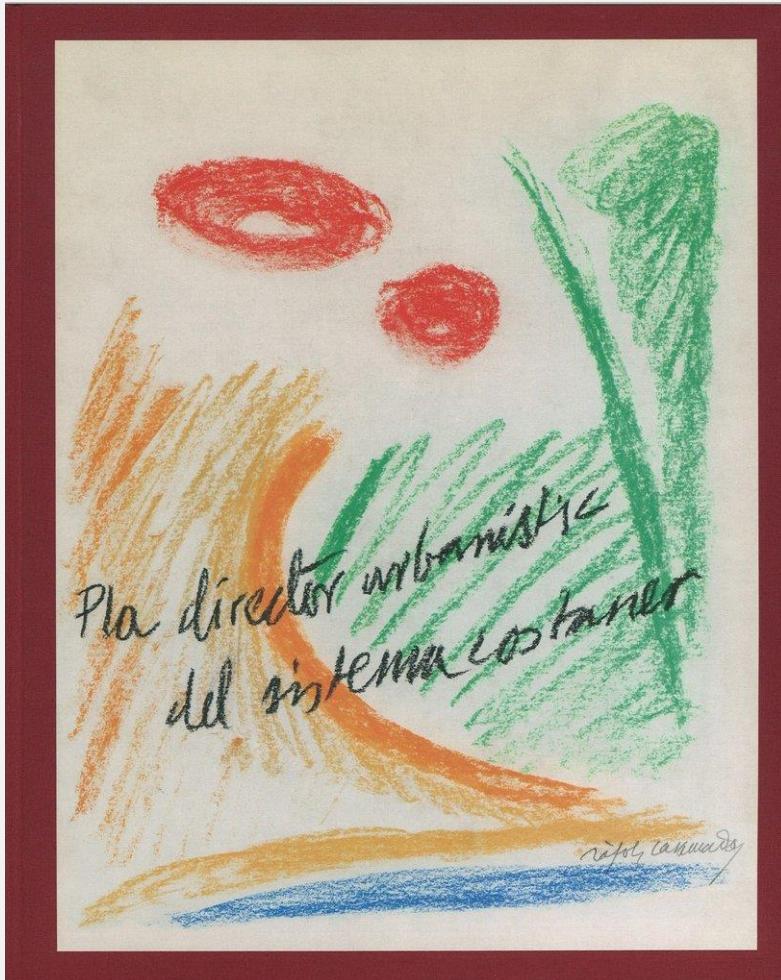
A continuació teniu diversos exemples.

Atles: Atles temàtics

Àmbit temàtic aplicat a l'àrea geogràfica establerta.

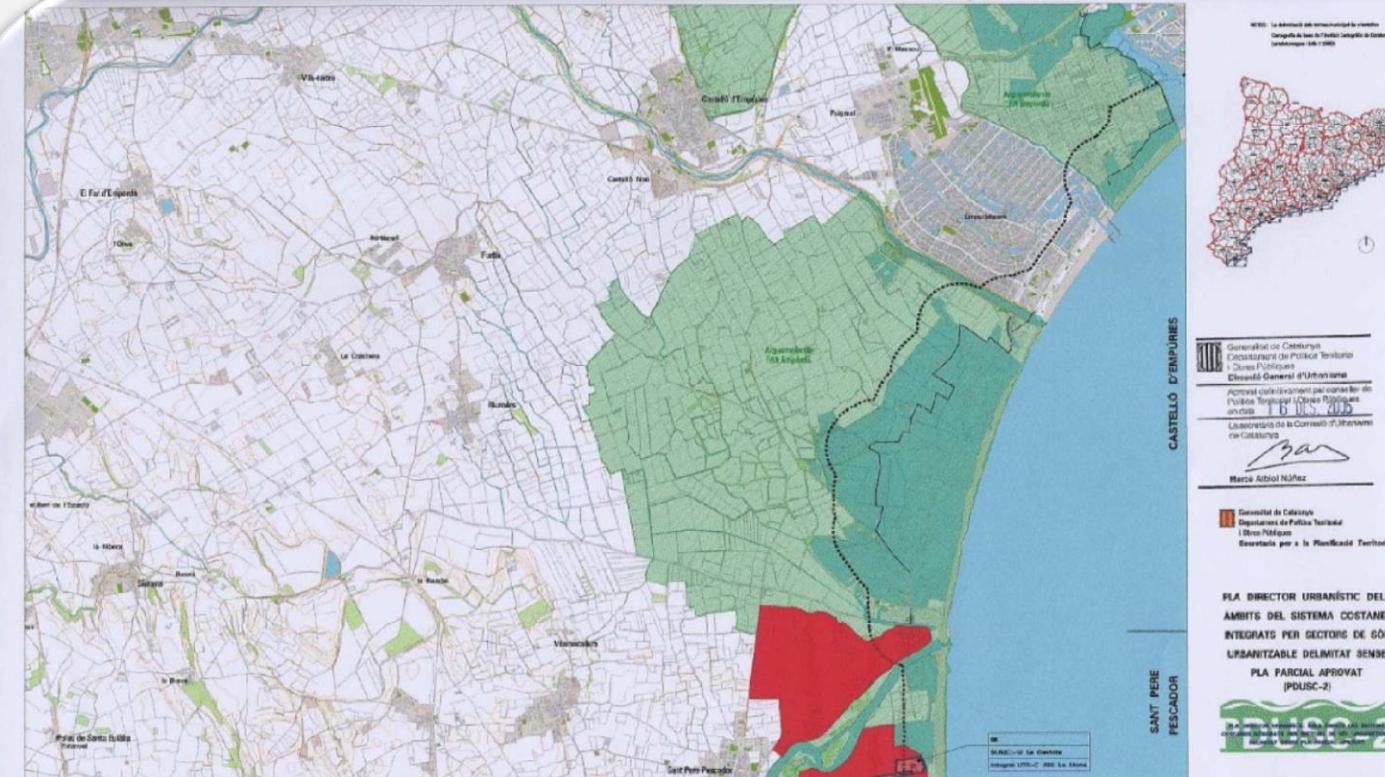
Atles: Atles temàtics

Àmbit temàtic obliga a reduir l'àmbit geogràfic inicial.

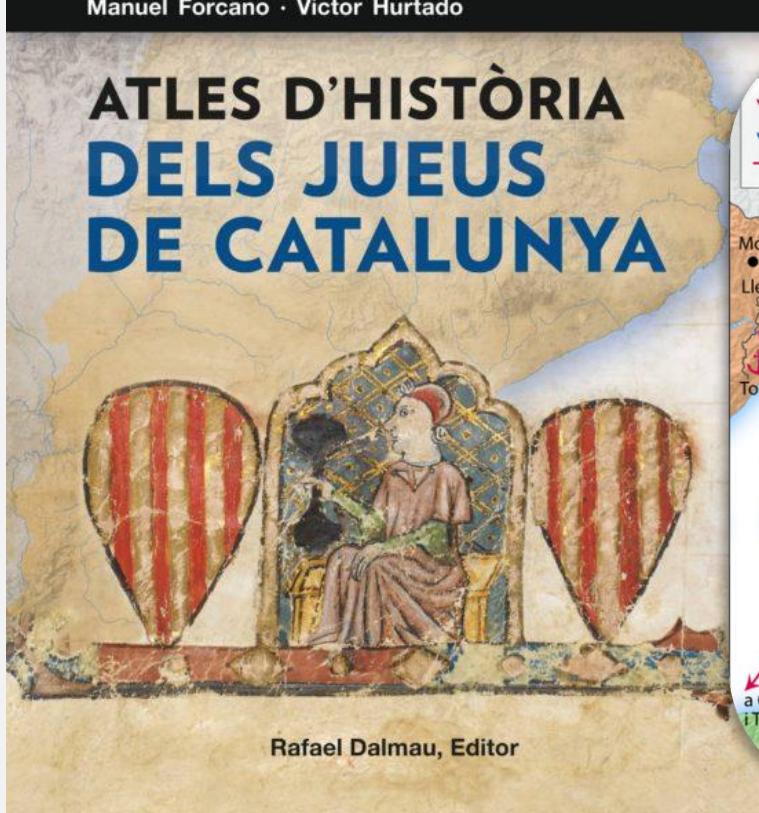

Atles: Atles temàtics

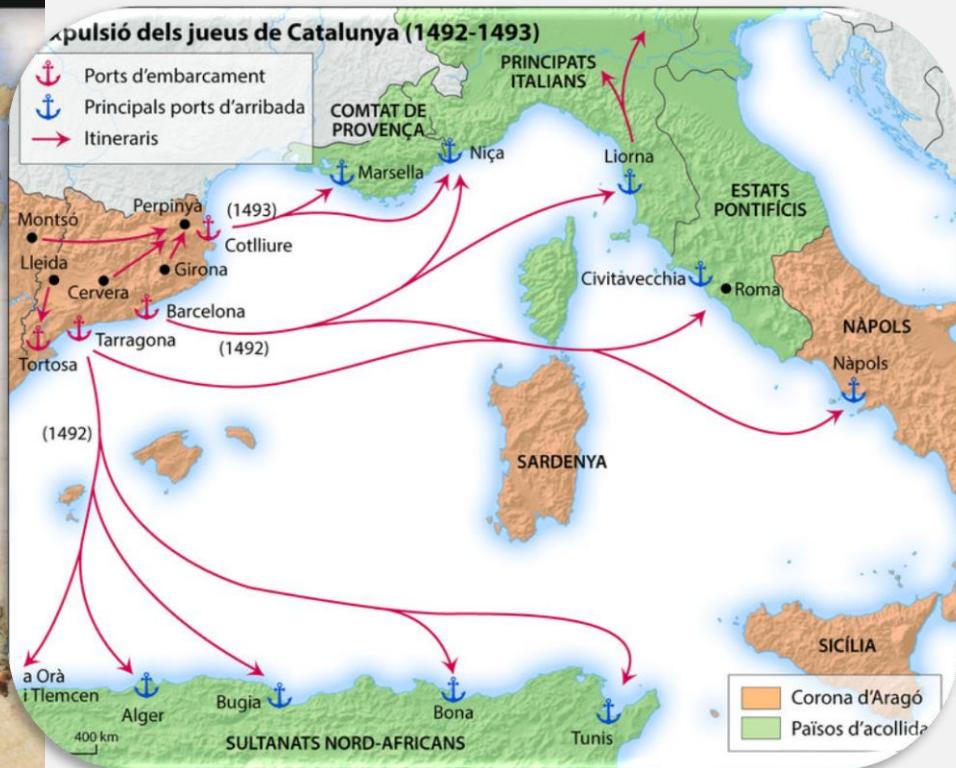

1.6. Àmbit objecte de protecció
3. PDU del sistema costaner (PDUSC) 7589

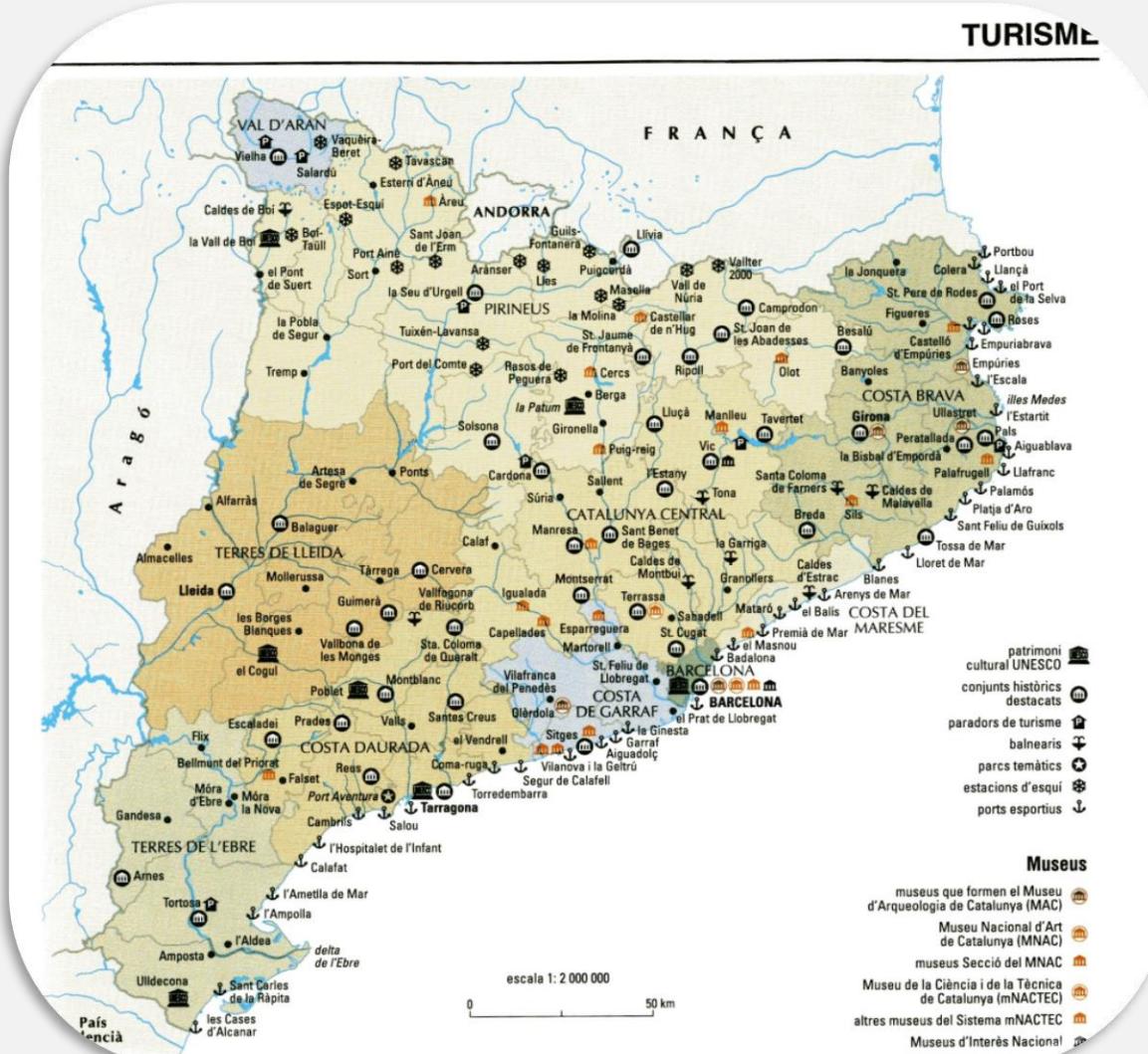
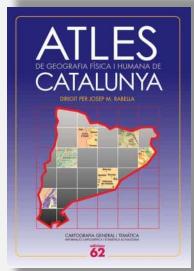
Atles: Atles temàtics

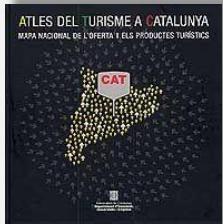
Àmbit temàtic obliga a ampliar, en ocasions, l'àrea geogràfica inicial.

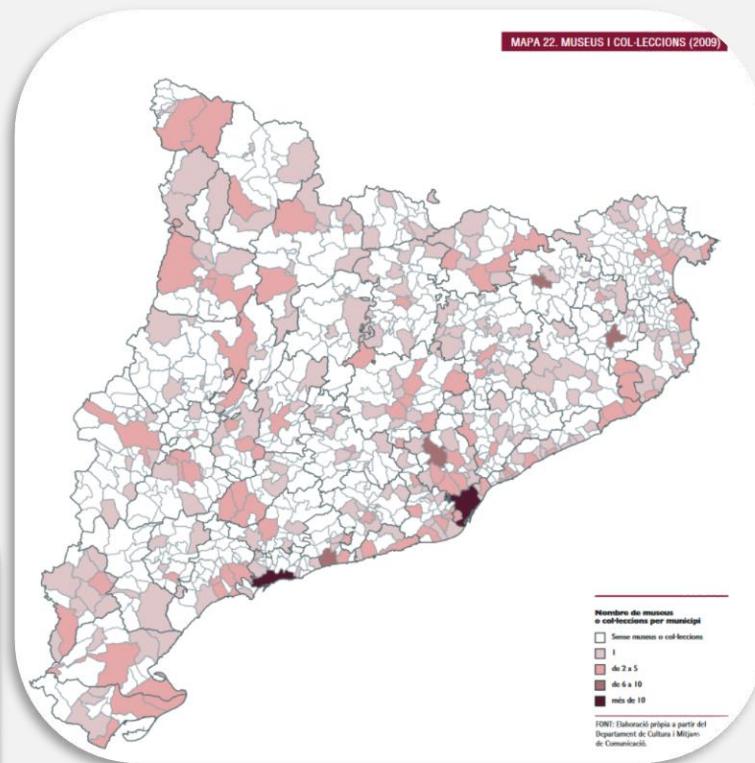
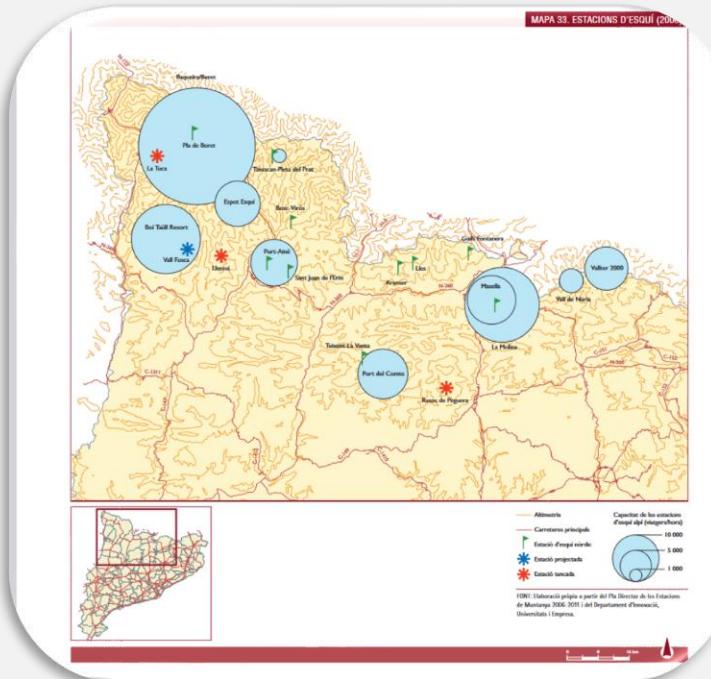
Atles: Atles generals vs temàtics

Atles: Atles generals vs temàtics

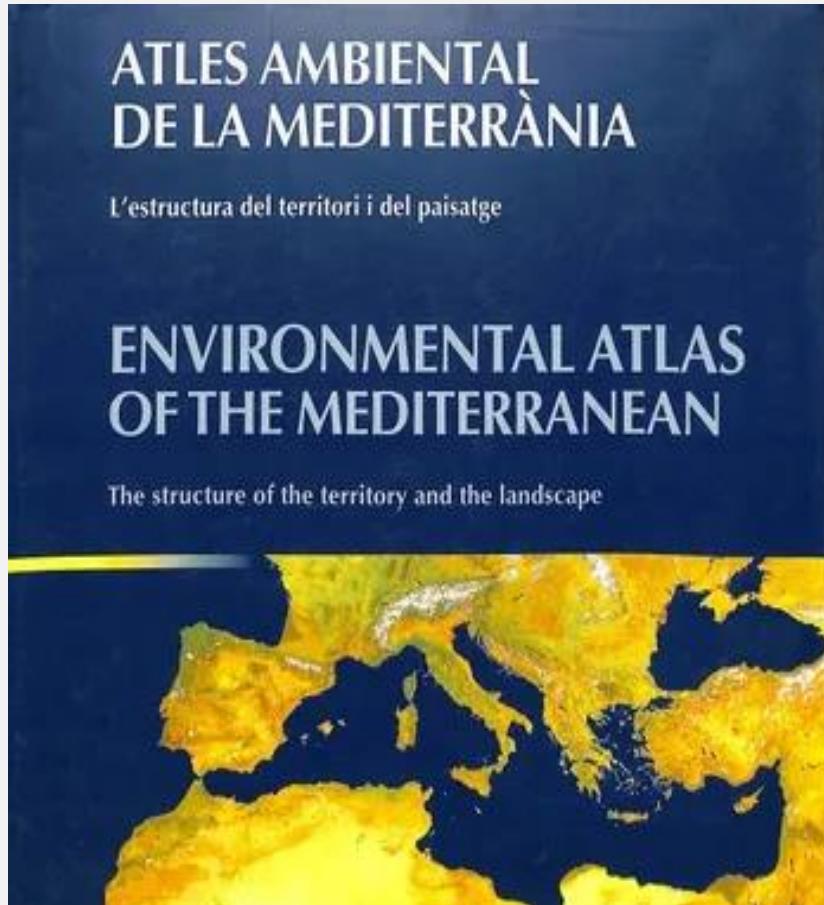
Museus i col·leccions
a Catalunya (2009)

Estacions d'esquí (2006)

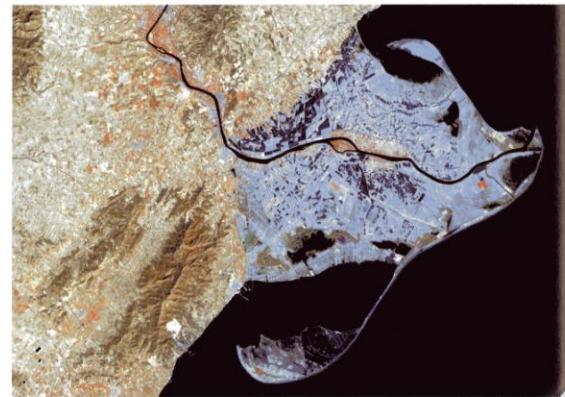
Atles: Àmbits territorials més amplis

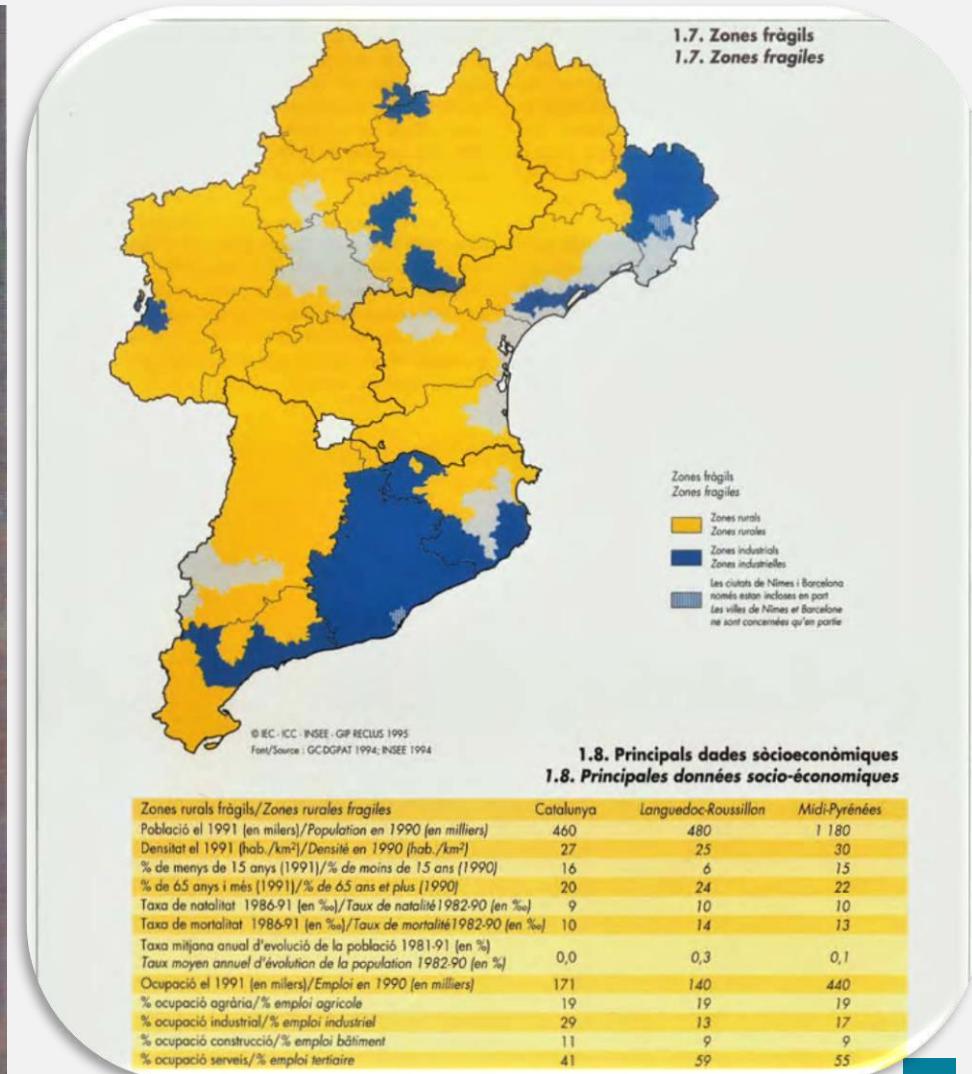
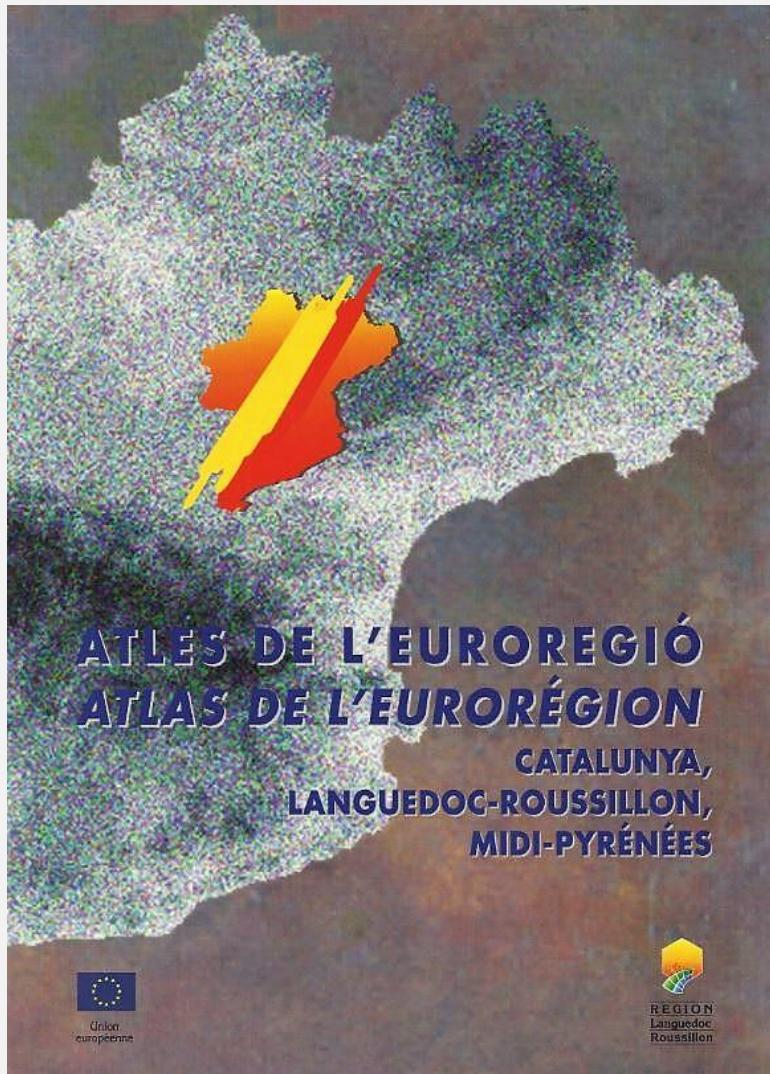
43
Cicle fenològic
d'un delta agrícola bonificat

en contrast manifest amb els conreus, boscos i bosquines continentals, d'aspecte poc variable al llarg de l'any. Es tracta del delta de l'Ebre, un dels deltes més vistosos de la conca mediterrània, constitut per aiguadeusos geològicament recents o fins i tot actuals (holocènics), en precari equilibri dinàmic amb l'erosió marina (vegeu la imatge 2D). Els terrenys allevats es troben en una gran extensió d'espais agrícoles i forestals (eliotopocarpígenes, sobre tot), de forma que generen paisatges molt contrastats. L'antic paisatge de maresme, romanent només a les fletxes i llacunes permetrals (cinturons verdsos de les llacunes), ha estat transformat en horta irrigada, sobre sòls ordinaris, o en arrossars inundat, d'aspecte també marjalenc: sobre sòls salats. Destaca el nou nucli rural generat per aquesta activitat agrícola moderna (a penes un segle d'existència, només), visible al centre del delta.

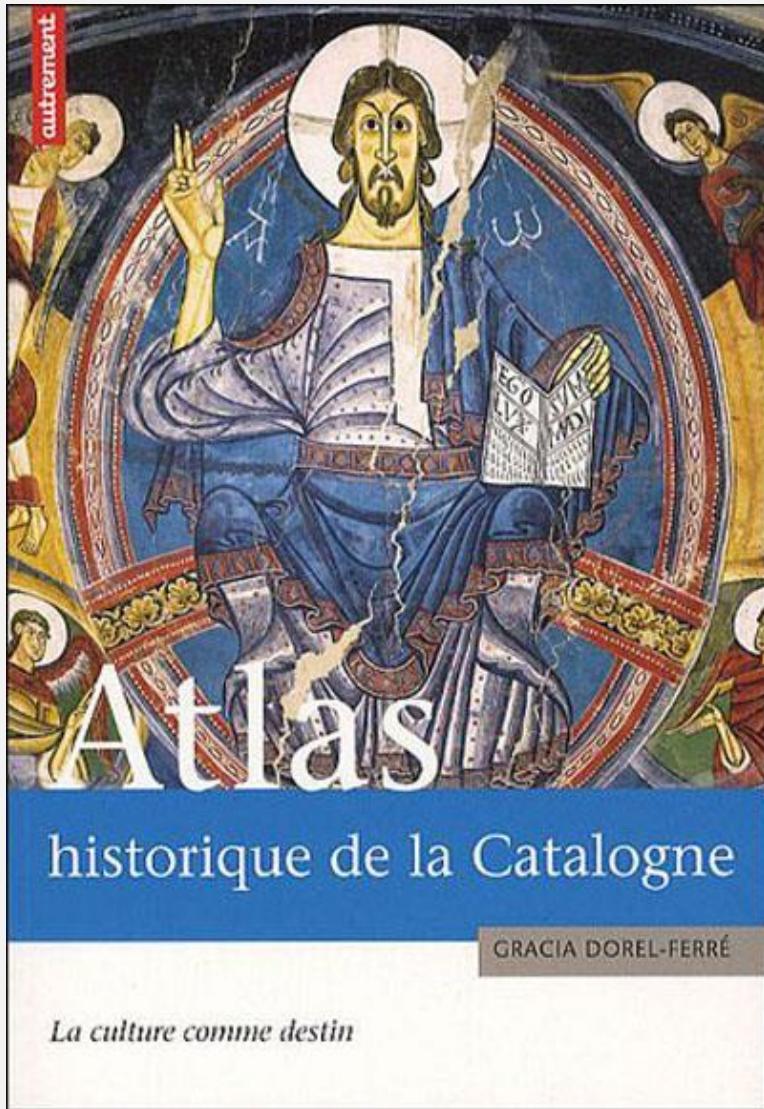
A final de l'hivern, els arrossars són llaurats (parcel·les grises a la primera imatge), i posteriorment inundats de forma gradual (parcel·les violeta, a la segona imatge). Al maig es plantej l'arròs, que comença de verdejar sobre l'aigua al juny (parcel·les vermells i violeta, a la tercera imatge). Durant l'estiu, l'arròs creix i madura (parcel·les vermells, a la quarta imatge), fins que és segat al setembre. El parcel·les vermells també pot correspondre a l'horta immediata al riu o als regadius continentals, així com als tarongers; el parcel·les verdós correspon als secans, oliverets la majoria, mentre que els tons verd foscs són els regadius del delta, que s'extenen des del riu fins al seu terme. I dels ports de Tortosa, de la Beira Grossa i del Montsià (762 m), al la riba dreta, a tocar de mar. A la fletxa meridional, o punta de la Banya, funcionen unes salines: una gran part de la punta és recoberta de tapissos bacterians del màxim interès ecològic.

Atles: Àmbits territorials més amplis

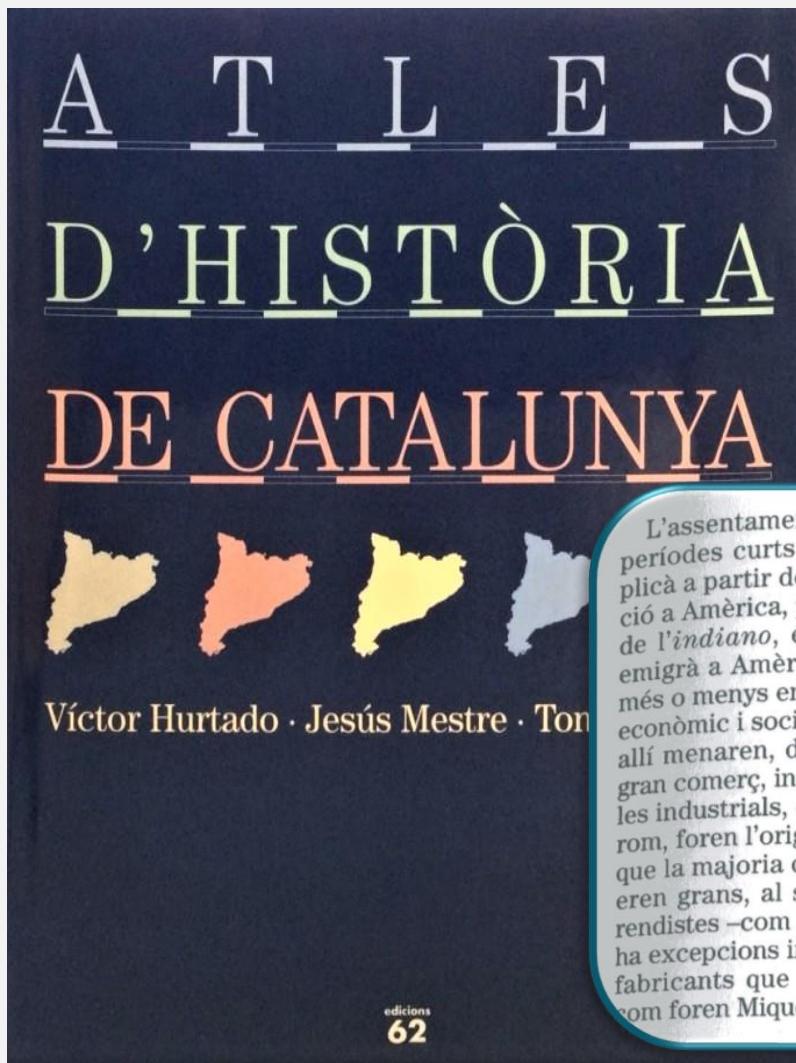
Atles: Enfocaments foranis i locals

Les indians

Ce réseau est un puissant stimulateur pour l'activité agricole et industrielle. Avec le vin et l'eau-de-vie, une quantité impressionnante de marchandises sont demandées, fabriquées, transportées, d'un côté à l'autre de l'Atlantique. Bientôt, les balles de coton remplacent dans les cales du retour le sucre, le café et le chocolat, et permettent d'inaugurer en Catalogne une économie textile d'envergure. Rentrés au pays, les émigrés se font construire de belles maisons, reconnaissables à leur style colonial. Ceux dont la réussite a été la plus éclatante vivent de leurs rentes et mènent grand train. Ils achètent des propriétés puis, au siècle suivant, investissent dans l'industrie. L'aventure outre-mer ne cesse pas avec la fin de l'empire colonial mais se résserre sur ses lambaeux. Le système perdure pendant tout le XIXe siècle à Cuba, Porto Rico et, dans une moindre mesure, aux Philippines, jusqu'en 1898.

Atles: Enfocaments foranis i locals

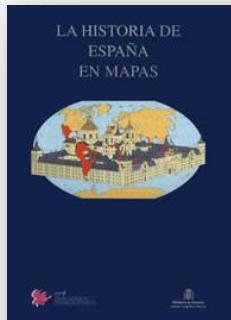

L'assentament de catalans a Amèrica, per períodes curts o bé a llarg termini, es multiplicà a partir del final del segle XVIII. L'emigració a Amèrica, paral·lelament, generà la figura de l'*indiano*, és a dir l'individu que de jove emigrà a Amèrica i en retornà posteriorment més o menys enriquit, havent assolit un ascens econòmic i social. Les activitats mercantils que allí menaren, des de la venda a la menuda al gran comerç, inclòs el tràfic d'esclaus, així com les industrials, com l'elaboració de cigars o de rom, foren l'origen d'importants fortunes. Com que la majoria dels *indianos* tornaven quan ja eren grans, al seu retorn, foren, bàsicament, rendistes –com ho fou Josep Xifré–, tot i que hi ha excepcions importants d'homes de negocis i fabricants que compartien el mateix origen, com foren Miquel Biada o Joan Güell.

89. Diàspora mercantil. L'aventura americana

Atles: Enfocaments foranis i locals

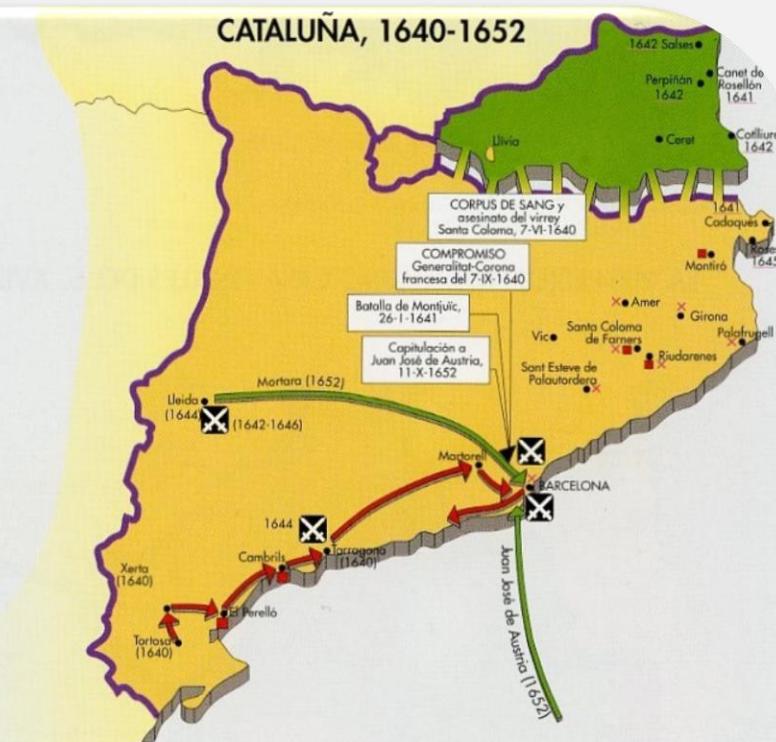
UNA SOCIEDAD DESORIENTADA

traba incapaz para adaptarse al mundo moderno. Mantiene una visión clavía medieval. También es medieval en su constante insistencia en la defensa de los ideales religiosos y en su desprecio por las actividades terrenas. Quijote es tanto una creación literaria como la expresión de una

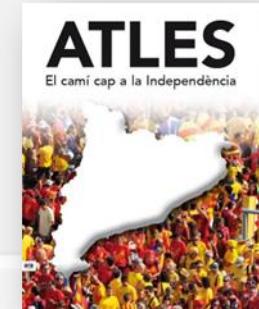
En el siglo XVII se suceden las epidemias. No son más extensas ni más duras que las medievales, pero la demografía del país es incapaz de recuperarse. Todo el centro peninsular sufre un fortísimo descenso de la población, mientras la periferia toma el relevo. Hechos como la expulsión de los moriscos dejan vacíos productivos los espacios agrarios. Emigran a América los más jóvenes, las capas sociales de mayor impulso. La «pragmática del hambre» (1633), obliga a abandonar los cultivos a favor de los pastos para las ovejas, pero, al mismo tiempo, se están perdiendo los mercados de la lana en los Países Bajos. En 1620 cualquier producto es más barato en Europa... y las Cortes aprueban la importación de todo lo que cueste menos que lo fabricado en España ya que, al fin y al cabo, no deja de llegar el oro de América.

Pero cuando las minas americanas se van agotando y los metales preciosos ya no llegan, los altos precios se mantienen produciendo ruina, hambre y miseria. La corte de Madrid se llena de pícaros, mendigos, vagabundos, criados de los nobles y soldados harapientos que regresan de la guerra. Hay que subir, una y otra vez, los impuestos para mantener la política hegemónica que impone el conde-duque de Olivares. La venta de tierras de la Corona no es suficiente y hacen falta soldados y dinero.

Este dinero va a manos de la banca internacional con lo que, en definitiva, con el oro de América, España mantiene y alimenta el poder de sus enemigos. Nada puede sacar el Estado de la arruinada Castilla y recurre a la periferia, una periferia que decayó en el siglo XV pero, que sin desgaste, en compensación, es ahora más rica, fuerte y poblada. Los territorios a los que se exige un esfuerzo que nada significa, se rebelan. Cataluña plantea su separación del Estado. También Nápoles, Sicilia, Aragón, Andalucía, etc. Se reconoce la independencia de Holanda y Portugal, que ha visto su imperio ultramarino atacado por ingleses, holandeses y franceses, sin que la marina española pueda defenderlo, consigue su separación de la corona. Mientras, una sociedad improductiva oculta su amargura con el esplendor barroco de las fiestas de la Purísima y el brillo de sus creaciones artísticas.

Atles: Enfocaments foranis i locals

L'escapçament de Catalunya

Territoris perduts:
Rosselló, Conflent, Vallespir,
Capcir i mitja Cerdanya.
En la conferència de Ceret i en
el tractat de Llívia (1660) es
delimita la nova frontera pel que
fa a la Cerdanya. L'enclavament
de Llívia s'aconsegueix
conservar amb
l'argument que és
una vila i no un poble.

- [Green square] Territori perdut
- [Yellow-green square] Territori reclamat pels francesos al tractat de Ceret
- [Dark green line] Nou límit internacional
- [Red line] Límit de l'antic comtat de Rosselló-Cerdanya

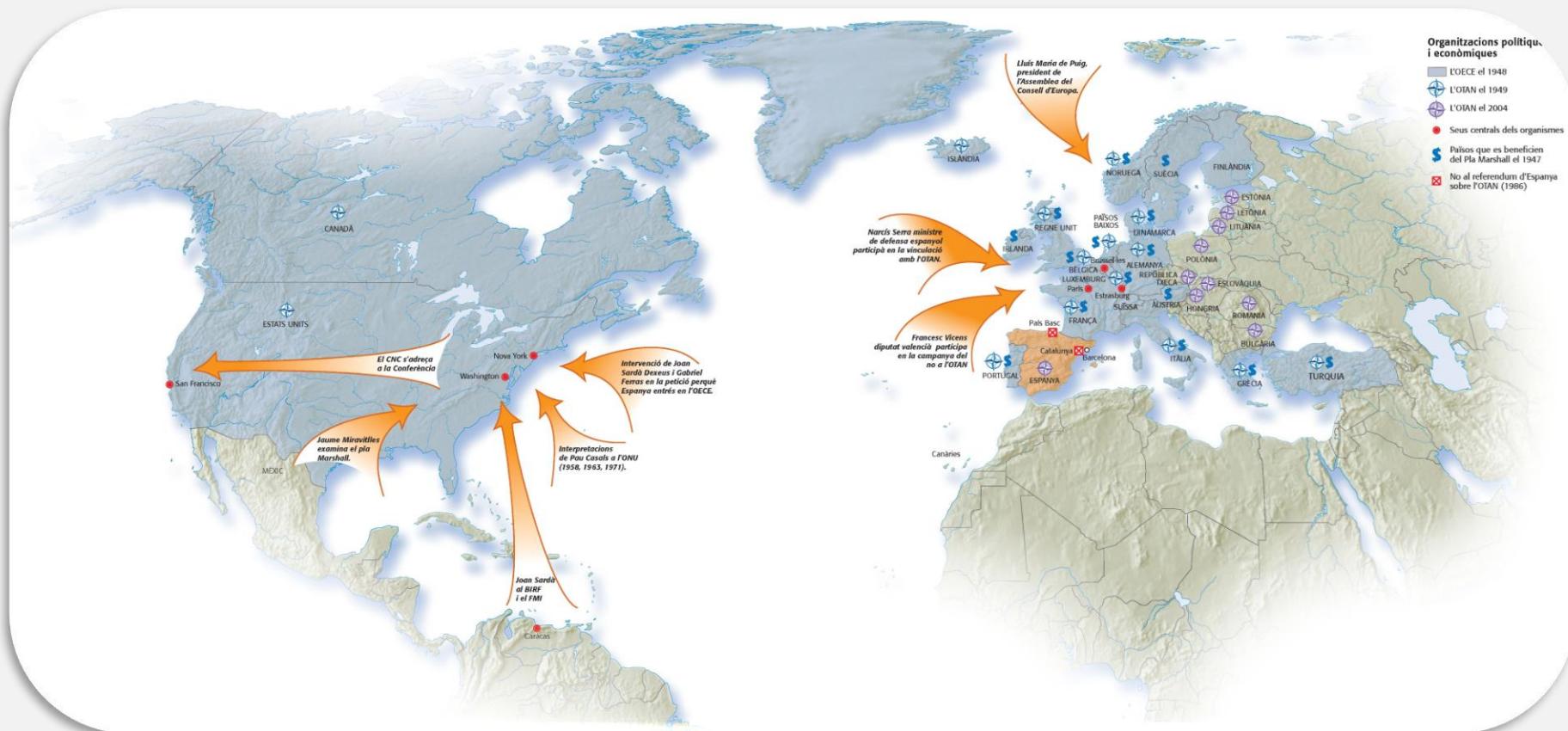

La victòria francesa sobre els espanyols, plasmada en el Tractat dels Pirineus, divideix Catalunya.

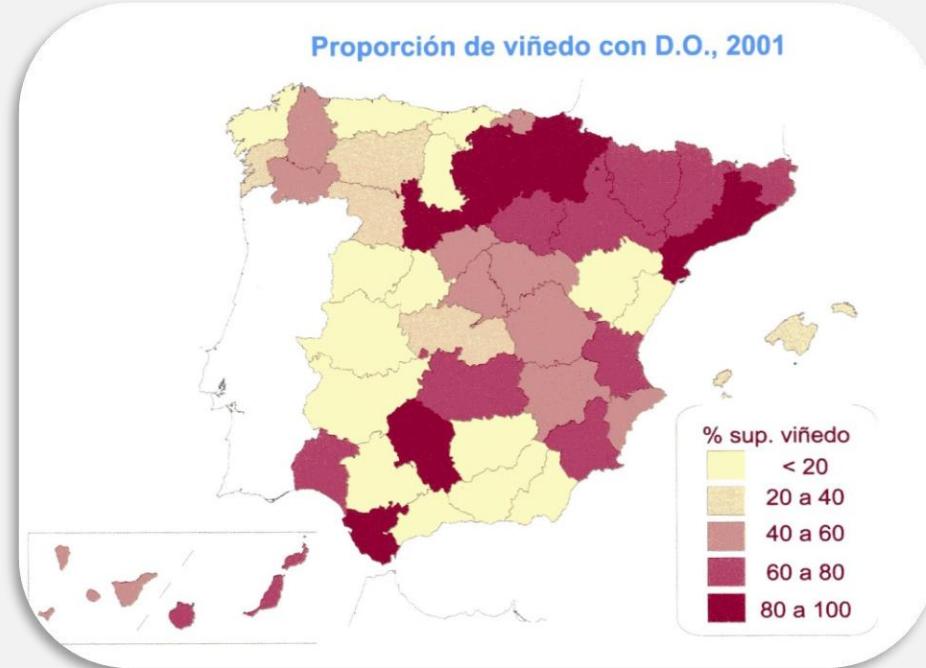
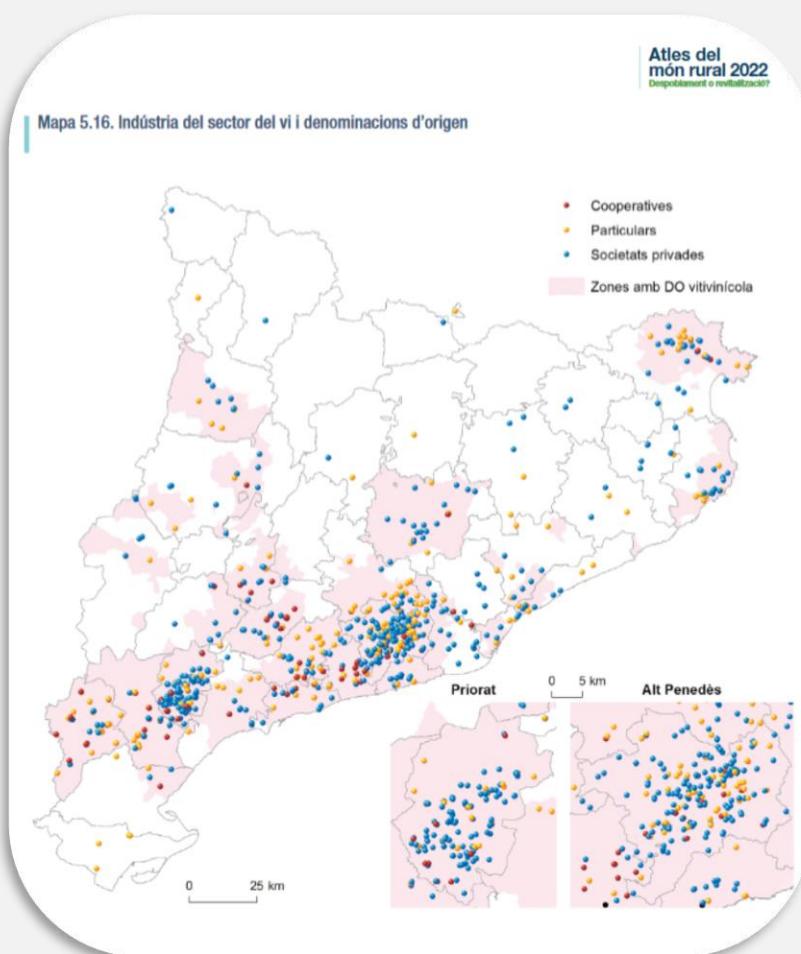
Atles: Enfocaments més enllà del territori estudiat

Atles de la presència catalana al món:

A les organitzacions polítiques i econòmiques internacionals. 1959-2004

Atles: Temes a diferents escales

Atles: Versions digitals

Portals web equivalents a atles generals:

Hipermapa

<https://sig.gencat.cat/visors/hipermapa.html>

Versions digitals d'atles temàtics en paper:

Atles de la presència catalana al món

<https://www.encyclopedia.cat/atles-de-la-presencia-catalana-al-mon>

Atles del turisme a Catalunya

<http://www.ub.edu/mapaturismecat/ARTS/000.html>

Atles del món rural 2022

<https://www.acm.cat/publicacions/atles-mon-rural-2022>

Registre de planejament urbanístic de Catalunya

<https://dtes.gencat.cat/rpucportal/#/inici>

Atles: Consells d'ús i consulta

La cartografia proporciona una visualització ràpida i clara d'aquelles temàtiques a les quals s'hi pot aplicar un component espacial. Valoreu el fet d'utilitzar-la si voleu donar informació sobre:

➤ **Distribucions geogràfiques** de qualsevol tipus:

- concentracions de població
- variants dialectals d'una determinada llengua

➤ **Moviments, desplaçaments o interaccions** entre territoris:

- migracions
- guerres

➤ **Ubicació** de llocs o fets contextualitzats geogràficament:

- fets històrics
- conflictes fronterers

Atles: Consells d'ús i consulta

Tingueu present la varietat de fonts d'informació:

- atles amb un grau de detall molt elevat i una amplitud temàtica molt gran, però, per la mateixa raó, difícils d'actualitzar
- atles més senzills i generals, amb dades agregades, però més recents
- atles d'àmbits geogràfics més extensos que el de la nostra zona d'estudi, però que igualment poden aportar informació d'interès si no existeix altra font per consultar

Considereu sempre quin tipus d'informació necessiteu, amb quin detall i precisió, per seleccionar les fonts més adequades.

Referències:

- **Diapositives 5 i 12:** Josep M. Rabella (dir.). *Atles de Geografia física i humana de Catalunya*. Barcelona : Edicions 62, 2008. pàgs. 36 i 43
- **Diapositiva 6:** *Atles comarcal i municipal de Catalunya : volum 2, Barcelonès – Vallès Occidental*. Barcelona : Enciclopèdia Catalana, 2006. pàg. 135
- **Diapositiva 8:** Ignasi Aldomà i Buixadé (dir.). *Atles de la nova ruralitat*. Lleida : Fundació del Món Rural, 2009. pàg. 98
- **Diapositives 9-10:** Oriol Nel·lo i Colom i Joan Llort i Corbella (dirs.). *Pla director urbanístic del sistema costaner de Catalunya*. Barcelona : Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, 2006.
- **Diapositiva 11:** Manuel Forcano, Víctor Hurtado. *Atles de la història dels jueus de Catalunya*. Barcelona : Rafael Dalmau, Editor, 2019. pág. 158

Referències:

- **Diapositiva 13:** Atles del turisme a Catalunya : mapa nacional de l'oferta i els productes turístics. Barcelona : Generalitat de Catalunya, Departament d'Innovació, Universitats i Empresa, Direcció General de Turisme, 2009. pàg. 125 i 169
- **Diapositiva 14:** Atles ambiental de la Mediterrània : l'estructura del territori i del paisatge. Barcelona : Institut Català de la Mediterrània, 1999. pàg 114.
- **Diapositiva 15:** Atles de l'Euroregió = Atlas de l'Eurorégion : Catalunya, Languedoc-Roussillon, Midi Pyrénées. Montpellier : Reclus, 1995. pàg. 15
- **Diapositiva 16:** Gracia Dorel-Ferré. *Atlas historique de la Catalogne : la culture comme destin*. Paris : Autrement, 2010. pàg. 43
- **Diapositiva 17:** Jesús Mestre i Campi, Víctor Hurtado (dirs.). Atles d'història de Catalunya. 5a. ed. Barcelona : Edicions 62, 2002. pàgs 184-185.

Referències:

- **Diapositiva 18:** *La historia de España en mapas*. Madrid : CNIG, 1999. pàg. 95
- **Diapositiva 19:** Atles : el camí cap a la independència. Barcelona : Ara Llibres, 2016. pàg 41
- **Diapositiva 20:** *Atles de la presència catalana al món : 998-2008*. Barcelona : Enciclopèdia Catalana, 2009. pàg. 280-281
- **Diapositiva 21:**
 - Ignasi Aldomà Buixadé i Josep Ramon Mòdol Ratés . *Atles del món rural 2022 : despoblament o revitalització?*. Barcelona : Associació d'Iniciatives Rurals de Catalunya; Associació Catalana de Municipis de Catalunya; Fundació Transparència i Bon Govern Local i Associació de Micropobles de Catalunya, 2022. pàg. 137
 - *Atlas de la España Rural*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 2004. pàg. 241

Gràcies!

#bibliotequesUAB

